

Archeologienota: De ontwikkeling van een parking aan de Zemstseweg te Hombeek

Annelies De Raymaeker

Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba

Archeologienota: De ontwikkeling van een parking aan de Zemstseweg te Hombeek

Annelies De Raymaeker

**Tienen, 2017
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeologienota: De ontwikkeling van een parking aan de Zemstseweg te Hombeek
--

Initiatiefnemer:	CVBA KMTHC IMMO
Projectleiding:	Maarten Smeets
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker
Auteurs:	Annelies De Raymaeker
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bvba
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2017, Studiebureau Archeologie bvba

Hoofdstuk 1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode:	2017C43
Aanleiding:	De archeologienota werd opgemaakt voor een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag in een projectgebied dat buiten de vastgestelde archeologische zones ligt en met een oppervlakte van ca. 8610 m2. Aangezien de geplande werken een grotere oppervlakte dan 1000 m2 omvatten, is een archeologienota noodzakelijk (Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 en de Code van Goede Praktijk).
Erkend archeoloog:	Annelies De Raymaeker, OE/ERK/Archeoloog/2016/00148 Studiebureau Archeologie bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00002
Locatie:	Mechelen, Hombeek, Zemstseweg (fig. 1.1 en 1.2) <i>Bounding box:</i> punt 1: x: 155026; y: 188751 punt 2: x: 155255; y: 188903 Mechelen, Afd. 5, Sectie B, percelen 56b, 58c, 57g en 57k (fig. 1.3)
Periode uitvoering:	20 – 24 februari
Relevante termen:	bureauonderzoek, buitengebied, zandstreek, dekzandrug, metaaltijden, Romeinse periode, middeleeuwen
Verstoorde zones:	Geen

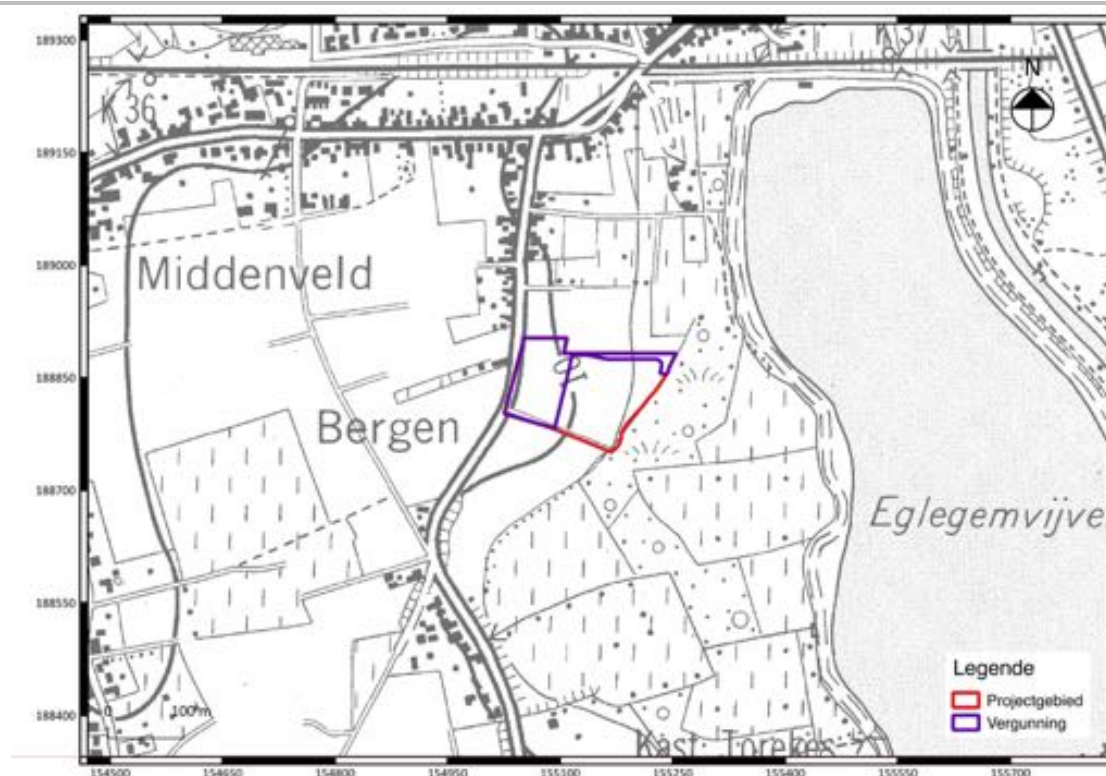
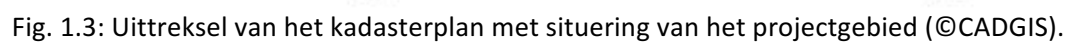

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen).

Fig. 1.2: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's¹.

¹ <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

Geen.

1.1.3 Onderzoeksopdracht

Het archeologisch vooronderzoek beoogt vast te stellen of er een archeologische site aanwezig is op een terrein, wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van bodemingrepen.

De Code Goede Praktijk draagt een aantal mogelijke fasen aan, opgedeeld in prospectie zonder ingreep in de bodem (bureaustudie, landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek, veldkartering) en prospectie met ingreep in de bodem (verkennend archeologisch booronderzoek, waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten, proefputten in functie van steentijd artefactensites). Na voltooiing van elke fase in het vooronderzoek wordt afgewogen of verder vooronderzoek noodzakelijk is en wat de aard van dat vooronderzoek is. Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven.
- een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen.
- een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken.
- een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken.

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria, aangezien het doel van een archeologisch vooronderzoek immers is om met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bovenstaande informatie te kunnen leveren:

- Is het mogelijk deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het nuttig deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?
- Is het noodzakelijk deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Vraagstelling:

- Kan de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende gestaafd worden?
- Zijn er archeologisch relevante sites aanwezig?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel van de aanwezige sites?
- Moeten er bijkomende maatregelen genomen omwille van eventuele aanwezige sites?
- Maak een plan van aanpak op voor een eventueel vervolgonderzoek.
- Kunnen maatregelen voorgesteld worden voor een eventueel behoud in situ van een aanwezige archeologische site? Hoe kunnen deze maatregelen afgedwongen en gecontroleerd worden?

Randvoorwaarden:

Geen.

1.1.4 Beschrijving geplande werken

Het projectgebied is gelegen in een zone gekarteerd als recreatiegebied. Binnen het projectgebied wordt de ontwikkeling van een parkeerzone voorzien. De parking zal dienen voor de geplande verkaveling meer ten noorden van het projectgebied en de tennis- en hockeyclub ten oosten. De noordelijke grens van het projectgebied bestaat uit een nieuwe wegnis. In de uiterst noordoostelijke hoek wordt een wadi voorzien. De uiterst westelijke grens bestaat uit een bufferheuvel, opgebouwd uit de grond afkomstig van de graafwerkzaamheden voor de parking. Tussen de parking en de hockeyvelden wordt een statribune voorzien. Hiervoor wordt een trap uit het bestaande reliëf gegraven.

De parkeerplaats zal plaatsen voorzien voor 192 wagens en twee wagens voor mindervaliden.

De parking zal het bestaande reliëf grotendeels volgen. De parking en wegnis krijgt een opbouw met een totale dikte van ca. 66 cm. De opbouw zal bestaan uit (van onder naar boven) een geotextiel, 20 cm onderfundering type III, 20 cm continue steenslagfundering type I, 10 cm continue steenslagfundering type II, 4 cm ligbed in natuursteenslag en tenslotte een grasbetontegel. Op regelmatige basis wordt een boom geplant.

Fig. 1.4: Inplantingsplan van de geplande parking².

² Door de grootte van het bestand, moest in de archeologienota een verkleinde versie worden geplaatst. Hierdoor is de kwaliteit minder goed. Het plan wordt in bijlage in hogere kwaliteit meegeleverd.

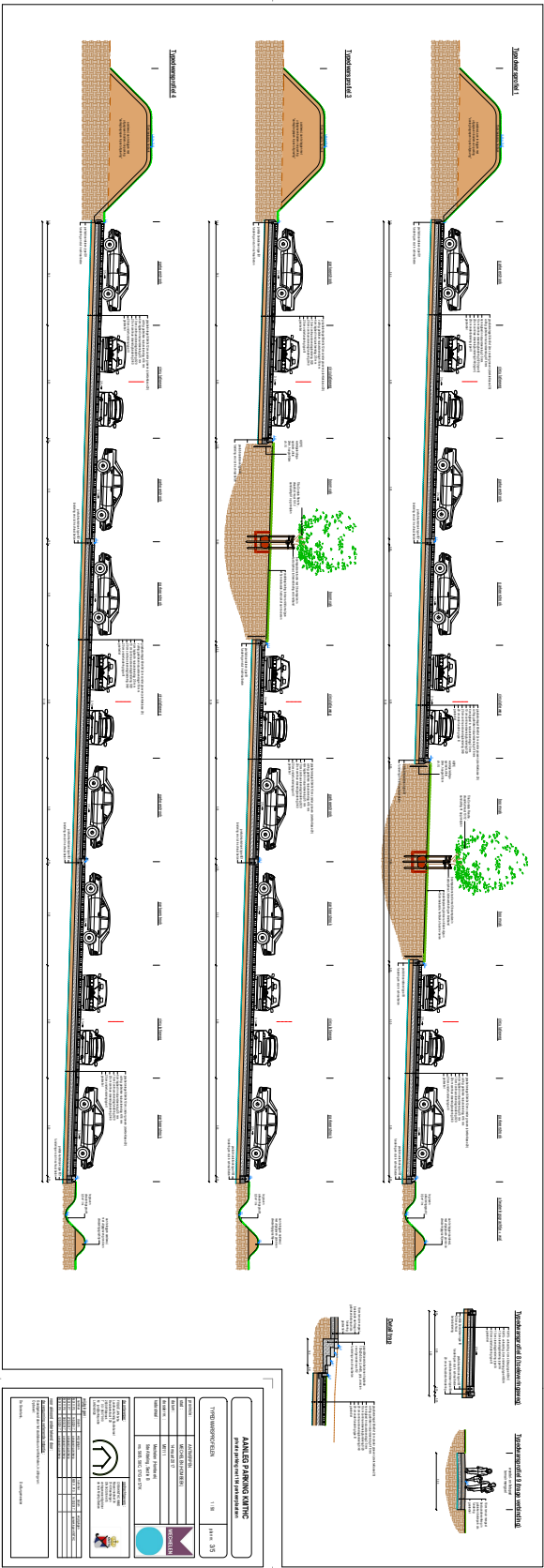

Fig. 1.5: Lengteprofiel van de geplande ontwikkeling.

1.1.5 Werkwijze

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online onderzocht via www.dov.vlaanderen.be. Op basis van de onderzochte kaarten werd gepoogd een duidelijk beeld te verkrijgen van de landschappelijke en bodemkundige ligging van het projectgebied (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.2.1 en art. 12.5.2.2). Hiervoor werd gebruik gemaakt van volgende kaarten:

- Bodemkaart
- Tertiair Geologische kaart
- Quartair Geologische kaart
- Digitaal Hoogtemodel (DHM II)

De geomorfologische kaart kon niet worden geraadpleegd omdat deze niet beschikbaar is voor het projectgebied.

Van het tot nog toe uitgevoerde historisch en heemkundig onderzoek is een stand van zaken opgemaakt met betrekking tot het onderzoeksgebied op basis van de beschikbare publicaties. Het historisch kaartmateriaal en luchtfoto's is gegeorefereerd geraadpleegd via het geoportaal van het agentschap Onroerend Erfgoed en bijkomend kaartmateriaal werd opgezocht via www.cartesius.be. Het gebruikte kaartmateriaal werd geselecteerd op basis van de nauwkeurigheid en de aanwezige geschiedkundige gegevens (conform de Code van Goede Praktijk art. 12.5.1.2). Volgende kaartmateriaal en luchtfoto's werden geraadpleegd:

- Ferrariskaart (1770-1777)
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1840)
- Vandermaelenkaart (1846-1852)
- Popp-kaart (1842-1879)
- Luchtfoto's (1971, 2000-2003, 2012, meest recent)
- Topografische kaarten (1996)

Het belangrijkste beschikbare historische kaartmateriaal werd geraadpleegd om de geschiedenis van het grondgebruik gedurende de laatste eeuwen zo goed mogelijk na te gaan. Deze informatie kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel aanwezige bodemarchief en de bewaring ervan. Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt. Een grondige studie van de beschikbare archivalische bronnen kan wel bijkomende informatie aandragen voor de middeleeuwse geschiedenis van het onderzoeksgebied, maar een dergelijk onderzoek is van een dusdanige omvang dat dit niet past binnen een archeologienota.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Landschappelijke ligging van het projectgebied

Het projectgebied is een quasi rechthoekig terrein gelegen aan de Zemstseweg te Hombeek. Het is gelegen op een hoogte tussen 6 – 13 m TAW (fig. 1.5) en is gelegen ten westen van de Eglegemvijver. Het wordt gesitueerd op de overgangszone tussen de zandstreek en de Kempen (fig. 1.2). Een gedetailleerde kijk binnen het projectgebied (fig. 1.6 en fig. 1.7) toont een inclinatie naar het oosten toe. Ter hoogte van het projectgebied wordt een hoge gevoeligheid tot erosie gekarteerd (fig. 1.8).

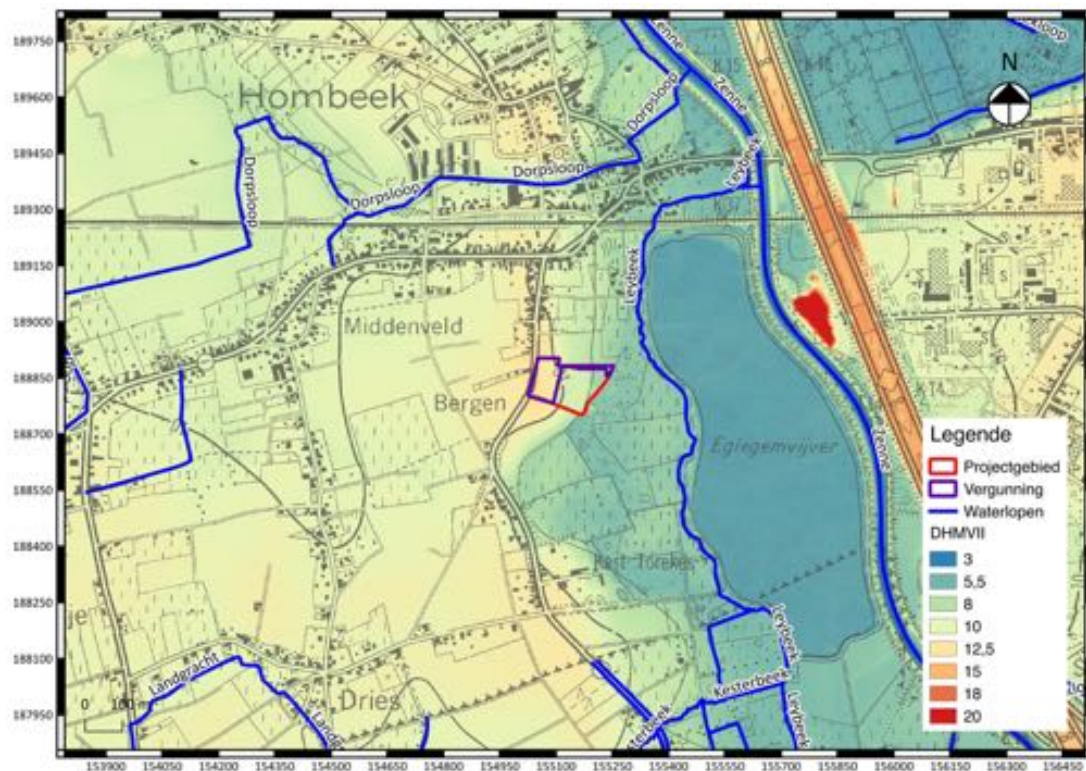

Fig. 1.5: Uittreksel uit het Digitaal Hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van het projectgebied.

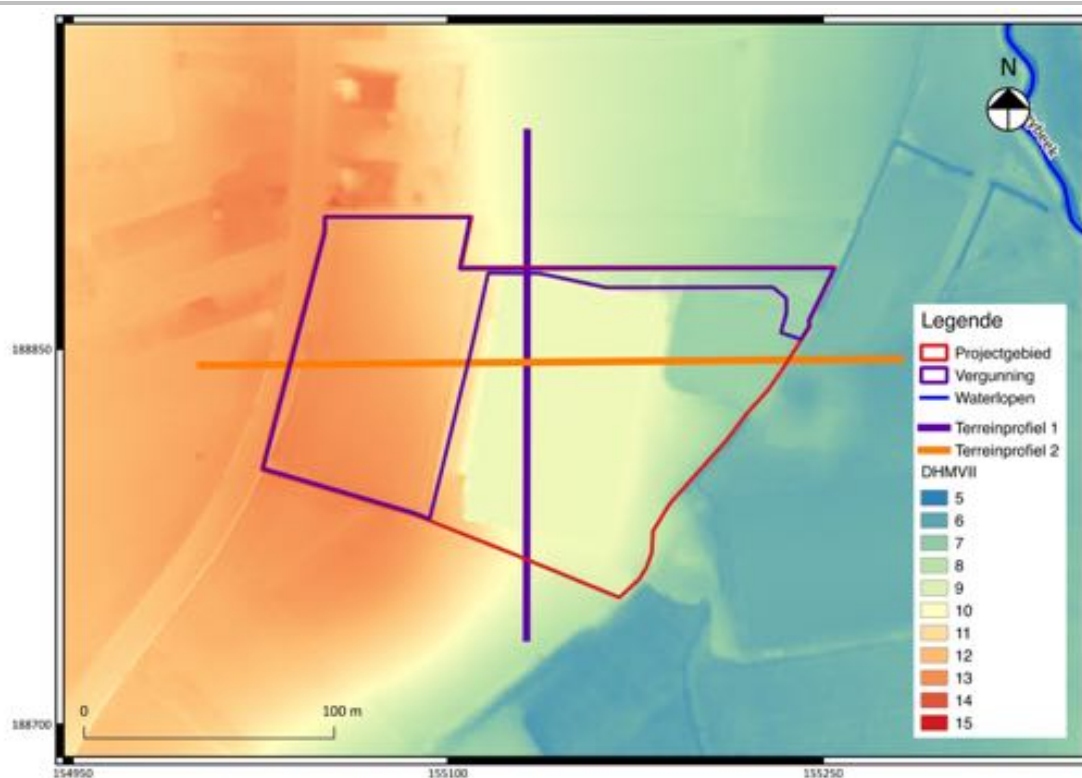

Fig. 1.6: Detail uit het Digitaal Hoogtemodel (DHM II) met aanduiding van het projectgebied en twee geplaatste terreinsneden.

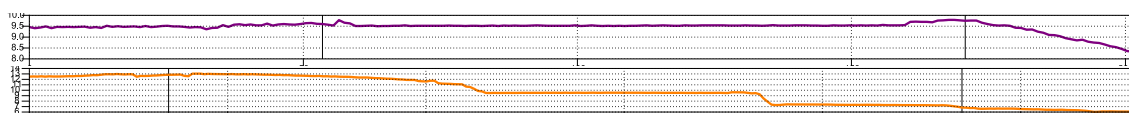

Fig. 1.7: Terreinverloop ter hoogte van het projectgebied.

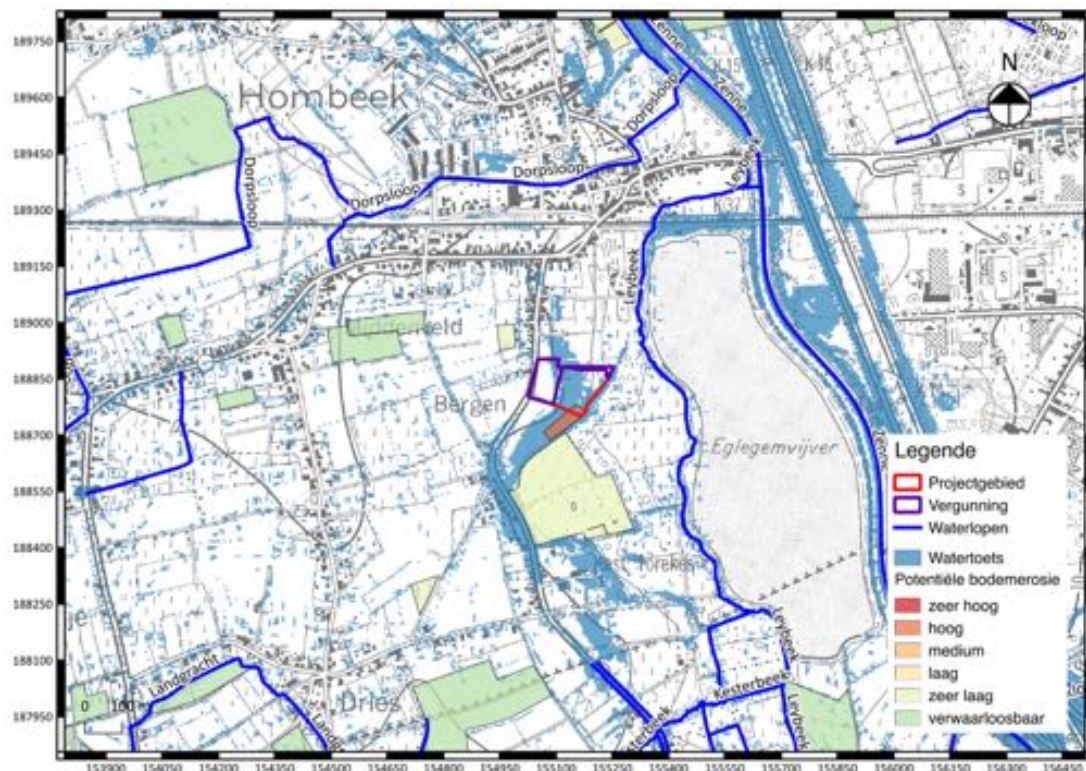

Fig. 1.8: Uittreksel uit de bodemerrosiekaart met aanduiding van het projectgebied.

Binnen het projectgebied wordt de aanwezigheid van twee bodemeenheden gekarteerd (fig. 1.9): de Pbc- en Pdc-bodemserie. De Pbc-bodemserie omvat droge lichte zandleemgronden met een verbrokkelde textuur B horizont. De kaarteenheden Pbb, Pba, Pbc en PbC hebben een nagenoeg gelijkaardige Ap, 25-50 cm dik, donker grijsbruin en matig humeus. Bij de ontwikkeling . . b komt een zwak ontwikkelde kleur B horizont voor onder de Ap, 30-50 cm dik; bij de ontwikkeling . . a is het textuur B voorkomend tussen 90 cm en 120 cm diepte in banden; bij . . c zijn deze banden verbrokken. Het complex . . C is een mozaiek van . . b en . . c. Roestverschijnselen komen voor tussen 90 en 120 cm. De Pdc-bodemserie omvat matig natte lichte zandleemgronden met een verbrokkelde textuur B horizont. De bouwlaag van deze gronden is zeer donker grijsbruin en humusrijk. Vanaf 30 cm diepte is het materiaal bruin tot bleekbruin, meestal komen in deze horizont roestverschijnselen voor vanaf 40-60 cm. De sterk verbrokkelde en gevlekte textuur B begint tussen 60 en 80 cm. In vele gevallen is de klei aanrijkingshorizont bijna verdwenen en worden ijzerconcreties aangetroffen. Soms komt een zand- of leemsubstraat voor, in andere golvende gebieden waar Tertiair binnen boorbaar voorkomt is het een klei, of klei-zandsubstraat. De bodems lijden aan waterlast gedurende de natte seizoenen vooral bij leem, klei of klei-zandsubstraat. De waterhuishouding is gunstig in de zomer.

Op de tertiair geologische kaart (fig. 1.10) wordt de Formatie van Maldegem, Lid van Onderdale en het Lid van Zomergem gesitueerd. Het Lid van Onderdale (Laat Eoceen; 41,2 – 37 miljoen) omvat donkergrijs tot grijsgroen fijn zand met pyrietconcreties en glauconiet- en glimmerhoudend. Het Lid van Zomergem (Laat-Eoceen; 41,2 – 37 miljoen) omvat grijsblauwe klei.

De quartaire ondergrond (fig. 1.11) bestaat uit een opeenvolging van eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en/of hellingsafzettingen van het Quartair en fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). In het meest oostelijke stuk van het projectgebied

kunnen hier mogelijk nog fluviatiele afzettingen (organochemisch en perimarien inclus) uit het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal.

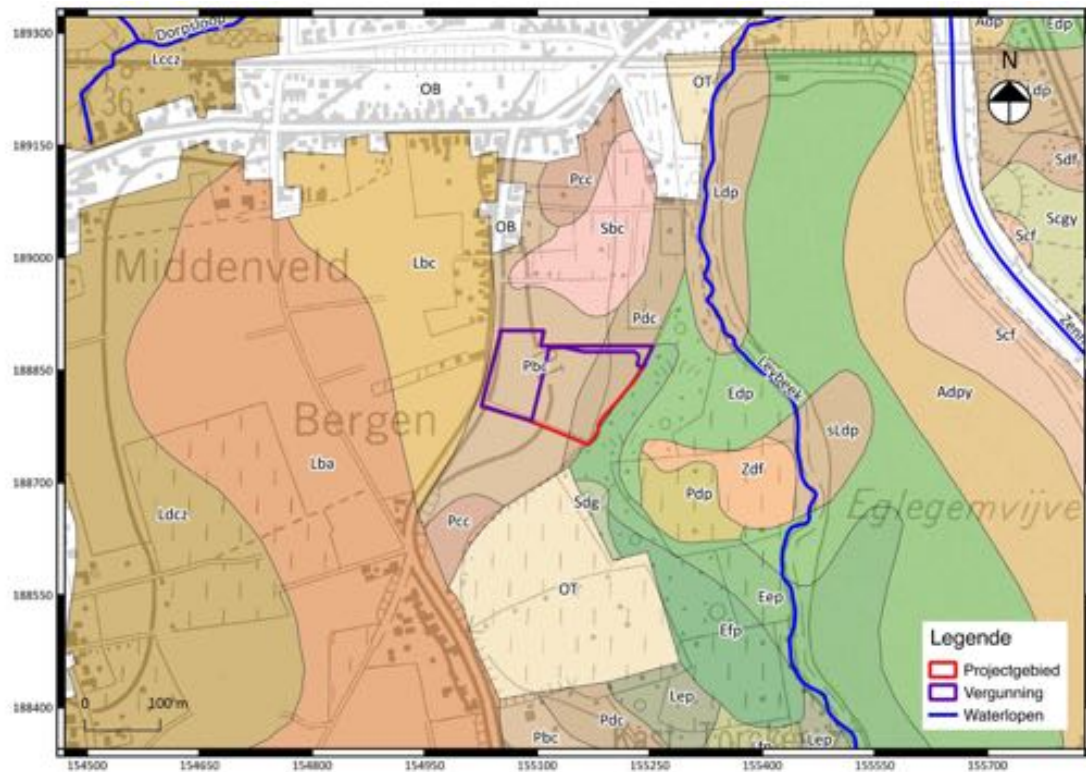

Fig. 1.9: Uittreksel uit de bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

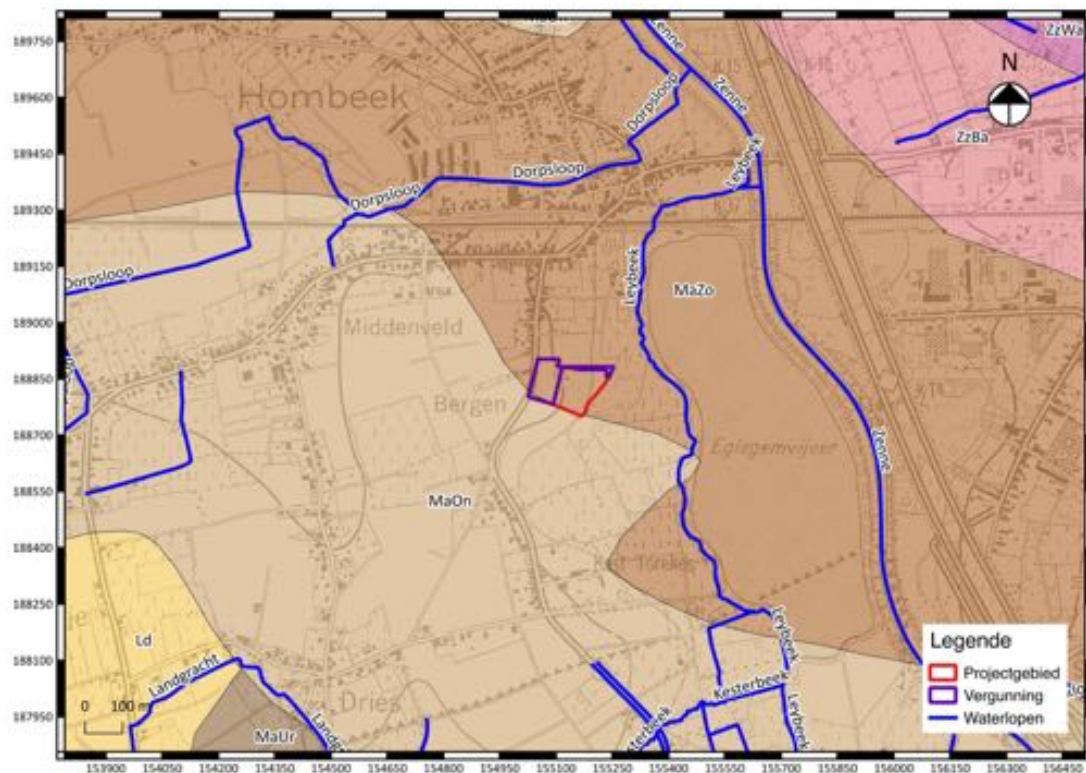

Fig. 1.10: Uittreksel uit de tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

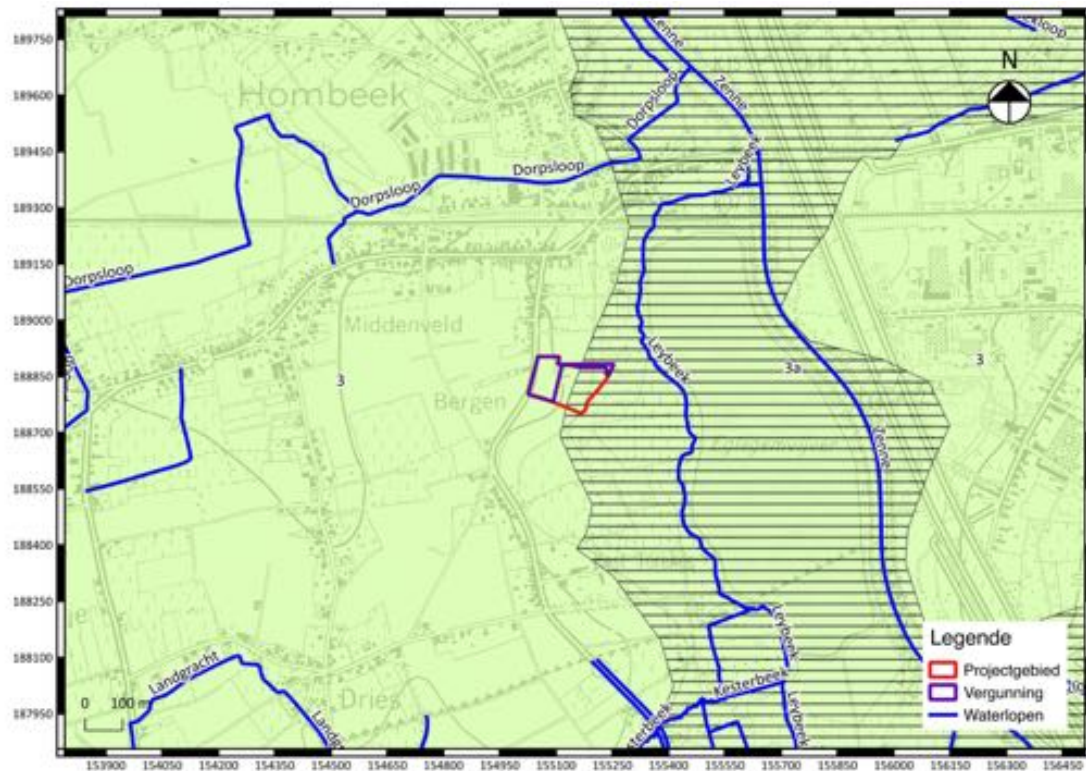

Fig. 1.11: Uittreksel uit de quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied.

1.2.2 Historische beschrijving van het projectgebied

Het onderzoeksgebied ligt in Hombeek, een deelgemeente van Mechelen. De naam Hombeek wordt volgens Gysseling een eerste maal vermeld als Honbeke (995-1010) en Honebeke (1188)³.

De naam Hombeek kan worden afgeleid van de twee delen: hum / hoem en beek. Het tweede deel wijst overduidelijk op de aanwezigheid van een waterloop, het eerste deel zou volgens Gysseling eerder verwijzen naar de gouden kleur van het water.

Op basis van een opeenvolging van historisch kaartmateriaal kan het landgebruik binnen het projectgebied worden gedocumenteerd. Op de Ferrariskaart (1771-1778, fig. 1.12 en fig. 1.13) wordt het projectgebied gesitueerd in een zeer landelijke zone ten zuiden van de dorpskern van Hombeek, grenzend aan de Zemststraat. De straat vertoont een zeer gelijkaardig tracé als de weg nu. Ten zuiden van het projectgebied wordt langs deze weg een kapel weergegeven. De Atlas der Buurtwegen (1841, fig. 1.14 en fig. 1.15), de kadasterkaart van Popp (1842-1879, fig. 1.16 en fig. 1.17) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854, fig. 1.18 en fig. 1.19) vertonen eenzelfde beeld.

Een opeenvolging van luchtfoto's tonen een stijging in bewoningsdensiteit, maar het landelijke karakter blijft nog steeds behouden.

³ Gysseling 1960: 506.

Fig. 1.12: Uittreksel uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied.

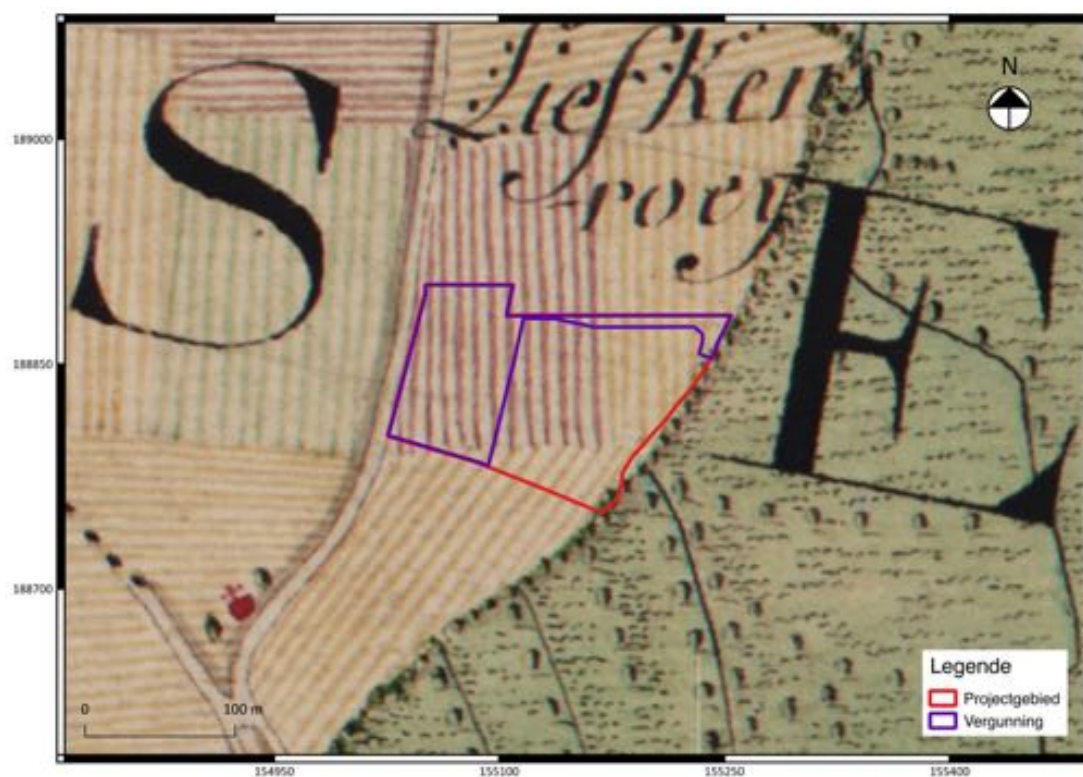

Fig. 1.13: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.14: Uittreksel uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.

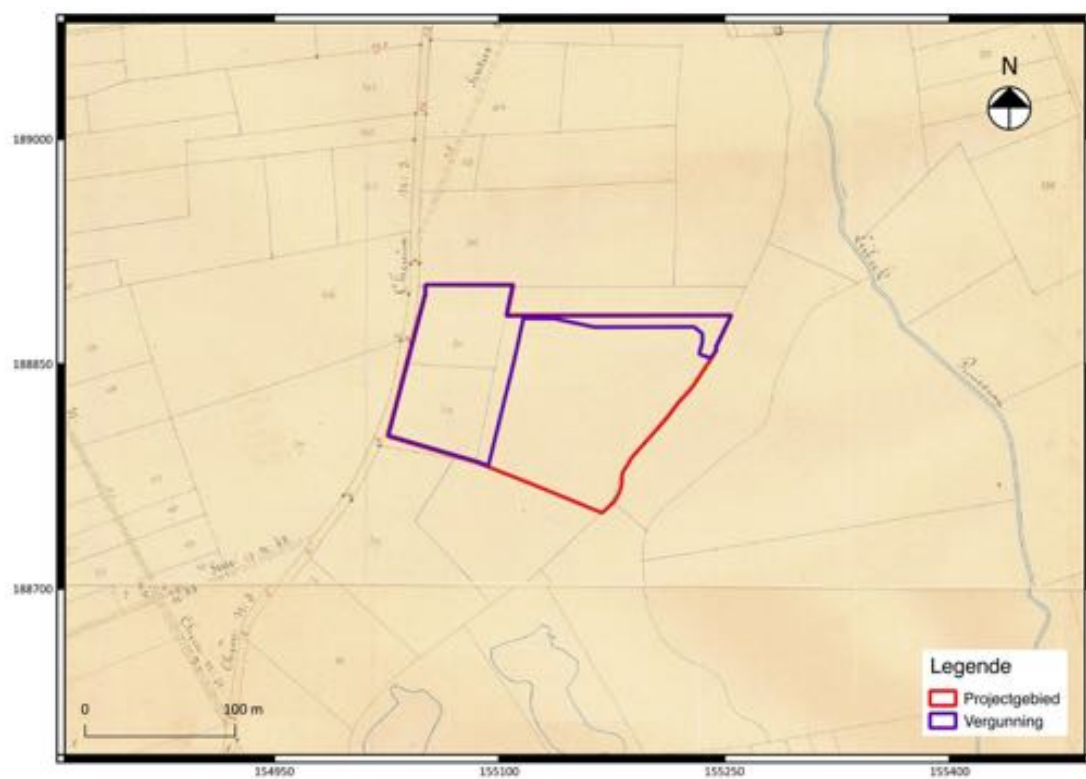
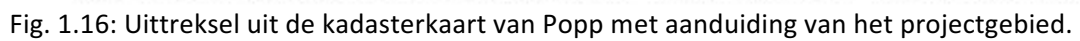

Fig. 1.15: Detail uit de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.

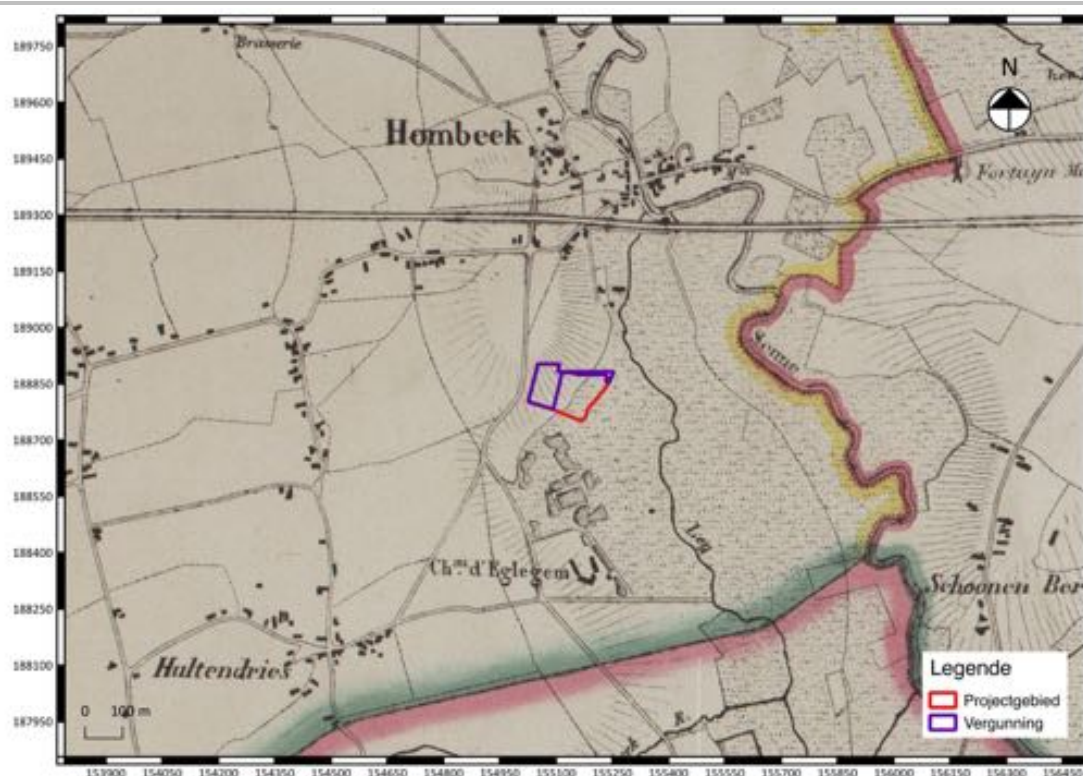

Fig. 1.18: Uittreksel uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.

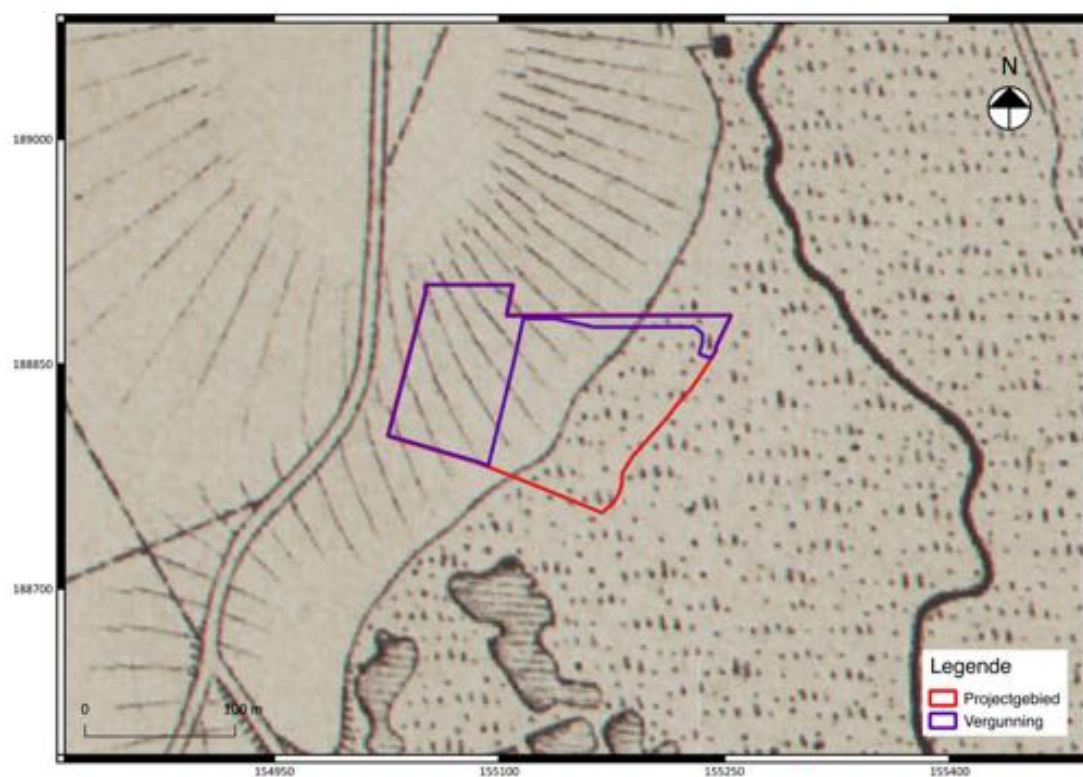

Fig. 1.19: Detail uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.20: Uittreksel uit een luchtfoto van 1971 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.21: Detail uit een luchtfoto van 1971 met aanduiding van het projectgebied.

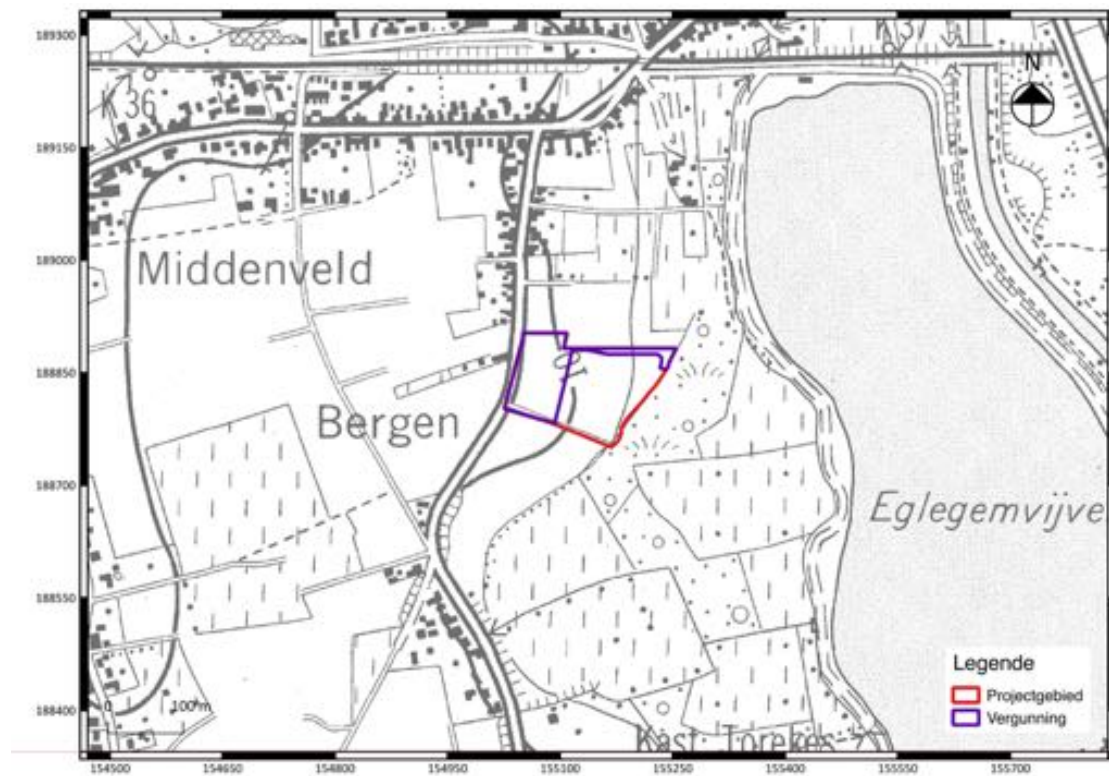

Fig. 1.22: Detail uit de topografische kaart van 1996 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.23: Uittreksel uit een luchtfoto van 2000 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.24: Detail uit een luchtfoto van 2000 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.25: Uittreksel uit een luchtfoto van 2012 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.26: Detail uit een luchtfoto van 2012 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.27: Uittreksel uit een luchtfoto van 2016 met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 1.28: Detail uit een luchtfoto van 2016 met aanduiding van het projectgebied.

1.2.3 Archeologisch kader van het projectgebied

Tot op heden zijn in de nabijheid van het projectgebied slechts enkele archeologische vindplaatsen gekend. Er zijn in het gebied nagenoeg geen archeologische prospecties uitgevoerd naar aanleiding van grote infrastructuurwerken. Het schijnbaar ontbreken van archeologische vindplaatsen kan dus eerder het gevolg zijn van het ontbreken van een systematische archeologische inventarisatie van de regio.

Net ten zuiden van het projectgebied werd in 2016 een proefsleuvenonderzoek⁴ met aansluitend een archeologische opgraving⁵ uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek werden drie (mogelijke) structuren aangetroffen die worden gedateerd in de Romeinse periode. Daarnaast werden een heleboel paalkuilen aangetroffen die op dit moment nog niet kunnen worden geplaatst in een structuur. De grootste structuur (structuur 1) betreft een rechthoekige structuur met een noordoost-zuidwest oriëntatie. Het is een éénschepig gebouw met kruisvormig verspreide krachtverdeling. Het gebouw heeft een lengte van ongeveer 16 m en een breedte van ongeveer 7 m. Het aangetroffen vondstmateriaal wijst op een relatief rijke nederzetting. Tijdens het onderzoek werd binnen één van de paalkuilen behorende tot structuur 1 een ringgem aangetroffen. Vermoedelijk gaat het om een bouwoffer. In een andere paalkuil (ook binnen structuur 1) werden enkele fragmenten versierde Terra Sigillata gevonden. Het materiaal toont sporen van verbranding. Binnen andere sporen werden daarnaast ook een slijpsteen, vele metaalslakken en een achttal aardewerken slingerkogels aangetroffen. Een gedetailleerdere omschrijving en datering op dit moment nog niet voorhanden.

⁴ Verrijckt & Smeets 2016.

⁵ Vander Cruyssen M. 2016.

Twee CAI-locaties betreffen een historische indicator voor bebouwing, opgesteld aan de hand van de Ferrariskaart. CAI 103407 is een hoeve bekend onder de naam Hof van Egelgem. Deze hoeve is mogelijk van Frankische oorsprong. CAI 103410 is de Liefkensvroeyhoeve.

Aan de noordelijke zijde van de dekzandrug waar het projectgebied deel uitmaakt is in 1987 een waterput terug gevonden met een mogelijke Romeinse datering (CAI 102258). Het zou een houten, vierkante waterput zijn waarin enkele scherven, een handmolensteen en een roeispaan werden teruggevonden. Volgens dhr. Walter Sevenants is het vermoedelijk geen Romeinse maar een 16de of 17de eeuwse waterput (mogelijk gelinkt aan de Liefkensvroeyhoeve?).

Op enige afstand van het onderzoeksgebied zijn enkele vondsten gedaan bij het ontginnen van de Egleghemvijver. Het betreft een gewetak van een Edelhert waarbij de basis afgesneden en afgebroken is (CAI 162848). De punt vertoont gebruikssporen. De datering kan in de steentijd gezocht worden. Er werd ook een bronzen randbijltje (bronsijd), een hersthooenen huls met ovale doorboring uit het laat-neolithicum en middeleeuws aardewerk teruggevonden (CAI 102257). De Egleghemvijver staat door zijn ontginning ingekleurd als zone waar geen archeologie te verwachten valt.

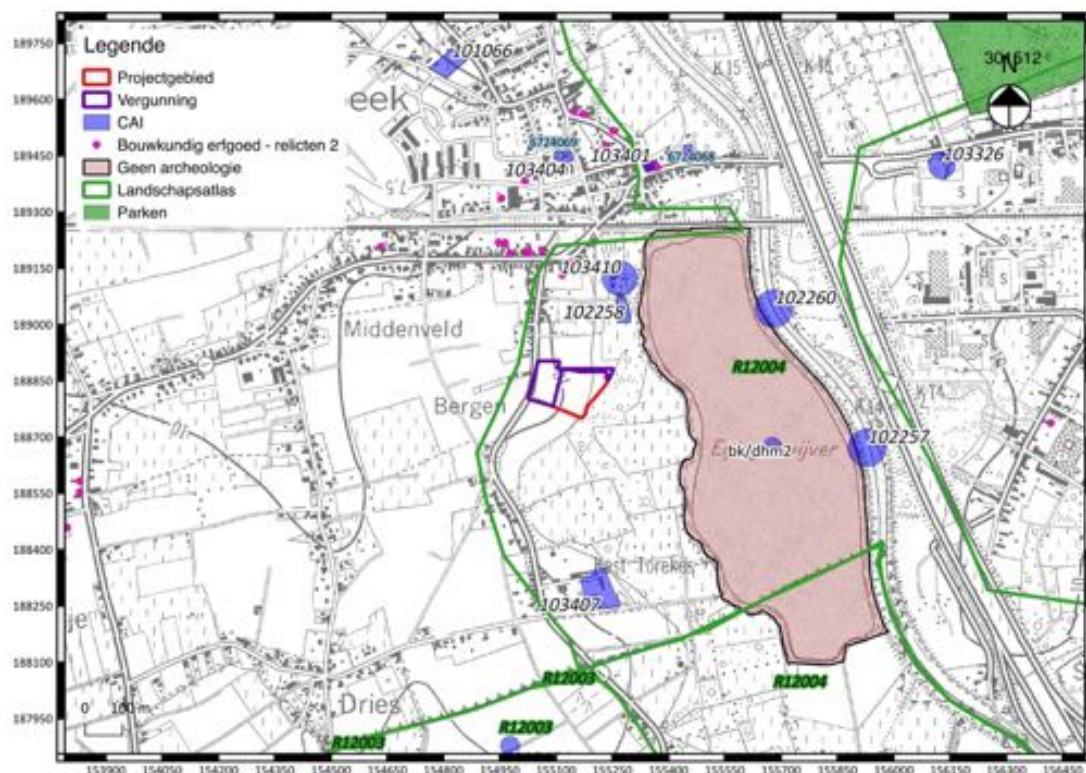

Fig. 1.29: Uittreksel uit de CAI met situering van het projectgebied⁶.

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied is gelegen in een landelijk gebied met een hoog archeologisch potentieel. Net ten zuiden van het projectgebied werd eind 2016 een archeologische opgraving uitgevoerd waarbij resten werden aangetroffen met een datering in de Romeinse periode. Tijdens het onderzoek werd de aanwezigheid van minstens drie structuren bevestigd.

⁶ www.agiv.be

Andere vondsten die in het verleden werden gedaan wijzen op een menselijke aanwezigheid vanaf de steentijd en tijdens de metaaltijden, Romeinse periode en (post)middeleeuwen.

1.2.5 Synthese

Het projectgebied is gelegen in een landelijk gebied met een hoog archeologisch potentieel. Net ten zuiden van het projectgebied werd eind 2016 een archeologische opgraving uitgevoerd waarbij resten werden aangetroffen met een datering in de Romeinse periode. Tijdens het onderzoek werd de aanwezigheid van minstens drie structuren bevestigd.

Andere vondsten die in het verleden werden gedaan wijzen op een menselijke aanwezigheid vanaf de steentijd en tijdens de metaaltijden, Romeinse periode en (post)middeleeuwen.

Landschappelijk gezien is het projectgebied gunstig gelegen op de oostelijke flank van een heuvelrug.

Bibliografie

Literatuur:

GYSELING M. 1960: *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226)*, Antwerpen.

VANDEPUTTE O. 2011: *Erfgoedbibliotheek van de Belgische Gemeenten: Vlaams-Brabant, Tielt*.

VANDER CRUYSEN M. 2016: *Evaluatieverslag: Archeologische opgraving Hombeek, Zemstseweg, Bassevelde*.

VERRIJCKT J. & SMEETS M: 2016: *Archeo-rapport 385: Het archeologisch vooronderzoek aan de Zemstseweg te Hombeek*, Kessel-Lo.

Websites (allen geraadpleegd op 20 februari):

<https://cai.onroerendergoed.be>

<https://geo.onroerendergoed.be>

www.cartesius.be

www.dov.vlaanderen.be

www.geopunt.be

www.kbr.be

<https://www.google.be/maps>